

nun yanında eğitim öğretim ve sağlık kurumlarının sayısında önemli bir artış oldu. Erciyes Üniversitesi'ne bağlı Nevşehir İktisadî ve İdarî Bilimler Fakültesi, Meslek Yüksek Okulu, Sağlık Yüksek Okulu ile Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu vardır. İlk defa 1985 sayımında nüfusu 50.000'i aştı (50.204), 2000 sayımında bu sayı 70.000'e yaklaştı (67.864).

1924 yılındaki idarî yapılanmada il olarak ortaya çıkan Niğde'ye bağlı bir ilçe merkezi olan Nevşehir 1954'te il merkezi haline getirildi. Bu yeni idarî teşkilâtta ilin kazalarını Nevşehir'den ayrı bir vilâyet iken kaza haline getirilen Kırşehir, Kırşehir'e bağlı Mucur, Avanos, Hacıbektaş, Kayseri'ye bağlı Ürgüp, Niğde'ye bağlı Gülşehir (Arapsun) ve Kozaklı teşkil etmekteydi. Kozaklı ilçesi, Kozaklı ve Hamamorta adıyla Avanos'a bağlı köylerin birleşmesiyle kurulmuştu. Bu ilçeler arasında yer alan Kırşehir 1957'de tekrar il haline getirildi ve Mucur ilçesiyle beraber Nevşehir'den ayrıldı. Buna karşılık daha önce Melegübü adıyla bilinen Derinkuyu 1960'ta ilçe olarak Nevşehir'e bağlandı. Ardından Acıgöl kasabası Nevşehir'in kazalarından biri haline getirildi (1987).

Nevşehir'in merkez olduğu Nevşehir ili Kayseri, Yozgat, Kırşehir, Aksaray ve Niğde illeriyle çevrilmiştir. Merkez ilçeden başka Acıgöl, Avanos, Derinkuyu, Gülşehir, Hacıbektaş, Kozaklı ve Ürgüp adlı yedi ilçeye ayrılır. 5379 km² genişliğindeki Nevşehir ilinin sınırları içinde 2000 yılı nüfus sayımına göre 309.914 kişi yaşıyordu, nüfus yoğunluğu ise elli sekiz idi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na ait 2005 yılı istatistiklerine göre Nevşehir'de il ve ilçe merkezlerinde 123, kasabalarda 142 ve köylerde 174 olmak üzere toplam 439 cami bulunmaktadır. İl merkezindeki cami sayısı 62'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 387, s. 180; nr. 455, s. 803-810; BA, MD, nr. 133, s. 297; nr. 134, s. 290; nr. 135, s. 382, 390, 419; BA, MAD, nr. 6510, vr. 26^{a-b}; nr. 10490, s. 42-43; nr. 17893, s. 351; BA, Cevdet-Dahiliye, nr. 14655; TK, TD, nr. 135, vr. 220^{a-b}; TK, *Nevşehir Evkaf Defteri*, nr. 2135, s. 2-7; Çelebizâde Âsım, *Tarih*, İstanbul 1282, s. 383-384; Helmut von Moltke, *Türkiye Mektupları* (trc. Hayrullah Örs), İstanbul 1969, s. 219; Ch. Texier, *Küçük Asya* (trc. Ali Suad), İstanbul 1340, III, 7; *Salnâme-i Vilâyet-i Konya* (1303), Konya 1303, s. 218-221; Semavi Eyce, *Rum Harfleriyle Türkçe* (Karaman-lica) Bir Nevşehir Sâlnâmesi (Yıllığı), *Fındıkoğlu Armağanı*, İstanbul 1977, s. 77-102; Metin Tuncel, "Tarih Boyunca Türkiye'de Kent Kuruluşları", *Doğumunun 100. Yılında Atatürk'e Armağan*, İstanbul 1981, s. 341-342; Mehmet Ateş, "Kapakdöğün'ün Başkenti Nevşehir", *Nevşehir*,

İstanbul 1996, s. 54-114; Selçuk Mülayim, "Nevşehir'de Türk Dönemi", a.e., s. 124-143; Ahmed Refik, "Anadolu Şehirleri: Damad İbrâhîm Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir", *TTEM*, XIV/3 (1340), s. 156-185; Emrullah Güney, "Nevşehir ve Ürgüp Yöresinin Yerleşme Tarihçesi", *Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sy. 1, Diyarbakır 1993, s. 51-65; Ercüment Kuran, "XVI ve XIX. Yüzyıllarda Nevşehir", *TED*, sy. 15 (1997), s. 167-170; Zeynep Korkmaz, "Nevşehir'in Anadolu Kültür ve Dil Tarihindeki Yeri", *TDI*, LXXXVII/632 (2004), s. 29-138; Suraiya Faroqi, "Newshehir", *EI²* (İng.), VIII, 11-12.

İLHAN ŞAHİN

NEVŞEHİRLİ DAMAD İBRÂHİM PAŞA

(bk. DAMAD İBRÂHİM PAŞA,
Nevşehirli).

NEVVÂB (نواب)

Hindistan'da
Bâbürlü Devleti'nin idarî sisteminde
siyasî makam ve güç ifade eden
bir unvan.

Sözlükte "bir makamın sorumluluğunu asıl sahibi yerine geçici bir süre için üstlenen, vekâlet eden kimse" anlamındaki *nâib* kelimesinden türetilen *nevvâb* Urduca'da *nevab*, Hindistan'ın bazı bölgelerinde, özellikle Bengal'de İngilizler ve Hindular tarafından *nabob* olarak telaffuz edilmiş, diğer Batı dillerine de bu şekilde geçmiştir.

Güçlü bir merkezî otoriteye dayanan Bâbürlüler'de yönetimde "sübedâr" ve "divan" adlı, birbirinden bağımsız ve eşit statüde iki üst makam bulunmaktaydı. Bunlardan "nizam" da denilen sübedâr savunma ve adalet dahil olmak üzere genel idareden, divan ise vergi ve maliyeden sorumluydu. Bu iki makamın yöneticileri doğrudan sultana bağlı olup onun tarafından tayin edilirdi. İlk defa Bengal'de divandan sorumlu Mürşid Kuli Han'ın (ö. 1139/1727) önce Sultan Ferruhsiyer'in küçük yaştaki oğlu Ferhundesiyer'in nâibi olarak, ardından onun vefatı üzerine asaleten sübedâr tayin edilmesiyle her iki görev aynı kişide birleşmiş ve Mürşid Kuli Han, Bengal nevvâbı unvanıyla anılmaya başlanmıştır. Mürşid Kuli Han'ın halefleri de aynı şekilde iki görevi birden üstlenmiş ve bu durum Sirâcüddevle'nin ölümüne kadar (ö. 1170/1757) devam etmiştir. Bu sebeple Bengal'de Mürşid Kuli Han ile Sirâcüddevle arasındaki döneme "nevâbî" adı verilmiştir. Nevvâb kelimesinin kullanımı İngilizler tarafından yaygınlaştırılmış, İngilizler böl-

gede denetimi ele geçirdikleri 1757 Plassey savaşından sonra Mîr Ca'fer'i nevvâb unvanıyla Bengal, Bihâr ve Orissa eyaletlerinin yöneticiliğine tayin etmiştir. 1793'te nevvâbdan nizamın görevleri alınmış, ancak nevvâb unvanı sembolik olarak sürdürülmüştür.

Hindistan İngiliz hâkimiyetine girmeden önce Kudh, Bengal, Arcot ve Bopal gibi eyaletleri nevvâblar yönetiyordu. Merkezî yönetimin zayıflamasıyla birlikte nevvâblık aile fertlerine intikal eden bir unvan haline gelmiştir. Bazı eyaletlerde, meselâ Haydarâbâd Nizamlığı'nda nevvâb yerine nizam unvanı kullanılmıştır. Nevvâbların hanımlarına "begüm", veliahdlarına "nevvâbzâde", diğer oğullarına da "sâhibzâde" denilirdi. Hânedanlar genellikle nevvâblar tarafından sürdürülmüş, Bopal gibi bazı eyaletler begümler tarafından yönetilmiştir. Haydarâbâd ve Berar gibi eyaletlerde nevvâb unvanının devlete hizmetleri bulunan müslüman eşrafa ve özellikle askerlikte seçkin bir konuma yükselenlere de verildiği görülmektedir.

Hindistan'da İngiliz idaresi, doğrudan yönetilen eyaletlerle bağlı eyaletler şeklinde bir yapılanma içinde devam etmiştir. Müstakil mahallî idareci veya emîr tarafından yönetilen bağlı eyaletlerin idarecilerine "nevvâb" ve "nizam"ın yanı sıra mahallî dillerde benzer anlamlara gelen "maharaca, raca, râna" gibi unvanlar da verilmiştir. Bâbürlüler'den kalan Kudh, Bahâvelpur, Baoni, Bopal, Cambay, Jaora, Junagadh, Kurnool, Kurvai, Palanpûr, Pataudi, Râmpûr, Saçin ve Tonk gibi nevvâblıklar İngiliz hâkimiyetine girdikten sonra aynı şekilde devam etmiş, diğerleri ise tarihe karışmıştır.

İngiliz hâkimiyeti döneminde herhangi bir resmî görev taşımayan kişilere de fahrî nevvâb unvanı verilmiş, kelimenin İngilizce'deki şekli nabob Hindistan'da bulunan zengin İngiliz tüccarları ile aristokratlar için de kullanılmıştır, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren İngilizleşmiş Hintliler'e veya Hindistan hükûmetinin hizmetindeki İngilizler'e nabob denilmesi yaygınlaşmıştır. XIX. yüzyılda Bengal eşrafını kazanmak isteyen İngilizler nevvâb unvanının kullanımını daha da genişletmiş ve seçkin kimselere "han sâhib, han bahâdîr" gibi unvanlar yanında çok sayıda nevvâb unvanı dağıtmıştır. Nevvâb Abdülganî, Nevvâb Abdüllatif, Nevvâb Çoudurani, Nevvâb Ali Çouduri, Nevvâb Seyyid Şemsülhudâ ve Nevvâb Sirâcülislâm bunların en tanınmış olanlarıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ibn Hasan, *The Central Structure of the Mughal Empire and its Practical Working up to the Year 1657*, London 1936, s. 138-140; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1950, III, 756-760; S. M. Edwardes – H. L. O. Garrett, *Mughal Rule in India*, Delhi 1956, s. 164-165, 170, 194, 195, 204-205; Saeedullah, *The Life and Works of Muhammad Siddiq Hasan Khan: Nawab of Bhopal*, Lahore 1973, tür.yer.; M. Mohar Ali, *History of the Muslims of Bengal*, Riyad 1985, I/B, s. 738, 749; I. H. Qureshi, *The Administration of the Mughal Empire*, Delhi 1990, tür.yer.; Firdos Anwar, *Nobility under the Mughals (1628-1658)*, New Delhi 2001, tür.yer.; T. W. Nechtman, *Nabobs: Defining the Indian Empire and the British Nation in the Late Eighteenth Century* (doktora tezi, 2005), University of Southern California; P. J. Marshall, "Economic and Political Expansion: The Case of Oudh", *Modern Asian Studies*, IX, Cambridge 1975, s. 465-482; H. A. R. Gibb – C. Collin Davies, "Nâip", *İA*, IX, 50; C. E. Bosworth, "Nawwâb", *El²* (İng.), VII, 1048; Azmi Özcan, "Mürşidâbâd", *DA*, XXXII, 58-59.

AZMİ ÖZCAN

NEY

(نای)

Türk musikisinde kullanılan
nefesli bir saz.

Farsça'da "kâmiş" anlamına gelen nây kelimesi Türkçe'de uzun süre bu şekilde kullanıldıktan sonra zamanla neye dönüşmüştür. Ney üfleyene nâyî (neyzen), neyzenler topluluğunun başına da sernâyî (serneyzen) denir. Kâmişan yapılmış müzik aletlerinin en eski örneklerine Mezopotamya'daki kazılarda rastlanmıştır. Sumerler yukarıdan aşağıya doğru üfleyerek çalınan kâmiş boruları "ka-gı", "tigi", "ni", "na" gibi kelimelerle ifade etmişlerdir. Dilli borulara Sumerce'de "na" ismi verildiğine göre nây kelimesinin bu isimden geldiği söylenebilir. Anadolu'nun birçok yerinde kâmişa "kargu" denildiği göz önüne alındığında "ka-gı" kelimesinin de neyin yapıldığı kâmiş bitkisiyle olan benzerliğinden söz edilebilir. Eskiçağ'lardan bu yana Doğu'da kâmişan yapılan dilsiz sazlar için ney kelimesi kullanılagelmıştır. Uygurlar dönemine ait Turfan ve Hoço kazılarında bulunan bazı resimlerde dikey ve yatay tutuş şekilleriyle ney benzeri üflemeli çalgılar çalan insan figürlerine rastlanmıştır. Mısırlılar ve İbrânîler'den kalan çeşitli kabartma ve oyma resimlerle fresklerde de ney benzeri bazı sazları görmek mümkündür. Ayrıca eski Mısır'da Nil nehri deltasında bolca rastlanan kâmişin müzik aleti olarak kullanıldığı yine taş kabartmalarda görülmektedir.

Müsiki tarihinde ney kelimesinin geçtiği en eski kaynaklardan biri Ya'kûb b. İshak el-Kindî'nin (ö. 252/866 [?]) *Kitâbü'l-Muşavvitatü'l-veteriyye min zâtü'l-veteri'l-vâhid ilâ zâtü'l-veteri'l-âşreti'l-evtâr* adlı risâlesi olup burada ney "nây-ı Rûmî ale'z-zikk" (Rum ülkesinde yaşayanların keseli neyi) adıyla kaydedilmiştir. Bu da "torbalı mizmar" (gayda, tulum) ismiyle tanınan sazdır. Tulumun ucundaki kâmiş kısmına da ney isminin verildiği kaynaklarda belirtilmektedir. İbn Sînâ, *Kitâbü's-Şifâ'* adlı eserinde Arapça'da kâmişan yapılmış aletlerin ortak adı olan "yerâa" kelimesiyle içine nefes üflenerek çalınan ney sazından ve surnây çeşidinden söz etmektedir. Safiyyüddin el-Urmevî *er-Risâletü's-Şerefiyye*'sinde ney konusunda açıklayıcı bilgiler vermiştir. Urmevî, Fârâbî'nin, bir cismin diğerine vuruş şiddeti ne kadar kuvvetli ise sesin o kadar tiz, ne kadar zayıfsa sesin o kadar pes olacağı yönündeki görüşünü eleştirirken nefesli sazlar dışında tek tele yapılan vuruşun şiddetli yahut hafif olmasının tizliği veya pestliği etkilemediğini, fakat kâmişan yapılmış nefesli aletlerde deliklere kuvvetli veya hafif üfleyişle tiz veya pest seslerin elde edilebileceğini söyleyerek neydeki delikler arasındaki mesafe ile üflenen kısımla delikler arasındaki mesafenin uzun veya kısa olmasının ve kâmişteki iç boşluğun geniş veya dar olmasının pestlik yahut tizliğin sebebi olduğunu anlatmış, ayrıca kâmişan yapılan sekiz delikli bir sazdan bahsetmiştir. Abdülkâdir-i Merâgî *Mağâsıdü'l-elhân*'da nây adı altında şu nefesli aletleri sıralamaktadır: Nây, nây-ı balaban, nây-ı sefid, nây-ı çâvur, zemr-i siyeh-nây, nây-ı hiyk, surnâ (surnây). *Câmi'u'l-elhân*'da ise bu sazlar hakkında açıklayıcı bilgiler verir. Kırşehirli Nizâmmeddin oğlu Yûsuf Dede'nin *Risâle-i İlm-i Mûsikî* adlı eserinde neyin öğretiminden ve yapısından söz edilmiş, Seydî'nin *el-Matla*'nda yine neyin perde isimleri ve üflenişleriyle ilgili bilgiler yer almıştır. Abdülbâki Nâsır Dede'nin *Tedkik u Tahkik* adlı eserinde ses sistemi neyin deliklerinden çıkan seslerle izah edilmiştir. Matbu *Hâşim Bey Mecmuası*'nda da neyin şekli üzerinde deliklerinden çıkan seslerin isimleri olan perdeler kaydedilmiştir. Rauf Yektâ Bey'in *Türk Musikisi* adlı eserinde ney hakkında verdiği bilgiler şu şekilde özetlenebilir: Ney bir kâmiş olmasına rağmen nefesli sazların en gelişmişidir. Ses rengi ve armoniklerinin zenginliği dikkat çekicidir. Nefes kuvveti ve dudak hareketleriyle her notanın beşlisi ve üst üste gelen iki sekizlisi elde edilebilir. Halbuki Batı flütlerinde aynı usulle ana se-

sin iki sekizlisi veya bir ara sesi meydana getirilebilir.

Ney, tek parça dokuz boğumlu bir kâmişin içi boşaltılıp üzerine (biri arka kısmında) yedi adet delik (perde) açılması suretiyle yapılır. Sarı ve budaklı bir çeşit kâmişan elde edilen neyin ilk ve son boğumuna gümüş, altın veya pirinçten yapılan ve "parazvâne" adı verilen bilezikler takılır. Üst ve alt parazvâne denilen bu madeni parçalar kâmişin hassas bölgelelerinde meydana gelebilecek çatlakları önlemek içindir. Ayrıca neyin sağlam kalmasını temin etmek için boğum yerlerine genellikle gümüş, altın veya başka madenlerden yapılmış tel sarılabılır. Neyin ilk boğumu olan boğaz boğumuna "başpâre" adı verilen, genellikle boynuzdan elde edilmiş, üflemeyi kolaylaştıran konik bir ağızlık takılır. Yapımında fildişi ve bağa ile şimsir, kehribar ve ceviz gibi sert ağaçların da kullanıldığı başpârelerde daha çok manda boynuzu tercih edilir. Neyin delikleri kızgın demirle veya özel bir keskiyle dâirevi açılır. Kaynaklarda neyin açılmasında iki ayrı metodun uygulandığından bahsedilir. Bunlardan biri klasik metot, diğeri kaydırma metodudur. Klasik metotta açılacak ney çeşidine uygun bir kâmişin içi boşaltılıp hazırlanarak önce o akordun rast (sol) sesine

Ney çeşitleri: 1. Bolâhenk nisfiye, 2. Süpürde, 3. Müstahsen, 4. Yıldız, 5. Kız, 6. Kız-mansur mâbeynî, 7. Mansur, 8. Şah, 9. Dâvud.

